

UČITELJSKI TOVARIŠ

Glasiło jugoslovanskega učiteljstva

Vse spise, v oreno poslane knjige itd. je pošiljati samo na naslov:

Uredništvo Učiteljskega Tovariša
v Ljubljani, Frančiškanska ulica 6.

Rokopisov ne vračamo.

Vse pošiljave je pošiljati franko.

Učiteljski Tovariš izhaja vsak petek popoldne
Ako je ta dan praznik, izide list dan pozneje.
Vse leto velja . . . 12.— K
pol leta . . . 6.—
četrt leta . . . 3.—
posamezna številka po 30 vin.

Za reklamne notice, pojasnila, poslana, razpise služb je plačati po 40 vin. za vsako petit-vrsto. Priloge stanejo poleg poštnine še 30 K.

Telefon uredništva
štev. 118.

Za oznanila je plačati od enostolpne petit-vrste, če se tiska enkrat . . . 50 vin.
. . . dvakrat . . . 40
. . . trikrat . . . 30
za nadaljnja uvrščenja od petit-vrste po 20 vin.
Oznanila sprejema Učiteljska tiskarna.

Članstvo Zaveze jugoslovanskega učiteljstva ima s članarino tudi že plačano naročnino, torej ni treba članstvu naročnine posebe plačevati.

Naročnino, reklamacije, to je vse administrativne stvari je pošiljati samo na naslov:

Upravišтво Učiteljskega Tovariša
v Ljubljani, Mestni trg štev. 17/III.

Poštna hranilnica št. 53.160.

Reklamacije so proste poštnine.

Poziv tovarišicam.

Prišla je doba, ko naj stopi tudi žena na politiško pozorišče. V boju za udeleževanje Jugoslovanske deklaracije je postavilo naše žensko moza. In sedaj? Vse politiške stranke na Slovenskem so se izjavile za žensko volilno pravico. A žene in dekleta same se še niso odzvale. Našemu žensktvu je treba politiške izobrazbe. Razširiti se mu mora delokrog, informirano mora biti o politiških vprašanjih. Kakor podpira dobra gospodinja hiši tri vogle, tako je narodna, narodno izobrazena žena temelj narodni državi. In kdo je v prvi vrsti poklican razširiti ženski delokrog in ga poglobiti? Tovarišice — me! Zato na delo k vzgoji narodnega, politiške izobraznega žensktva!

Irma Scheligova.

Informativnega postopanja — ne bo?

V listnici uredništva, ki smo jo priobčili v 4. letošnji številki, smo pisali doslovno: Višji šolski svet je na svoj prvi seji sklenil — kakor govori uradno poročilo — da naprosi poverjeničtvo, naj uvede proti nadzornikom dr. Bezjaku in dr. Opeki informativno postopanje, da se odpor zoper imenovana že enkrat pojasni in da se eventualno dokaže krivda. — Smatramo za svojo časnikarsko dolžnost, da do dokončane informativnega postopanja ne priobčimo nobenega dopisa več o obeh imenovanih nadzornikih, ker nečemo vplivati na nobeno stran, dokler se postopanje vrši.

Na prvi seji višjega šolskega sveta so že izvolili člane v komisijo, ki naj vodi to informativno postopanje. V tej komisiji sta poleg drugih tudi tovariši L. Jelenc in prof. dr. Dolar.

Čujemo pa, da se bo to informativno postopanje vršilo — o svetem Nikoli! Z drugo besedo povedano: Bezjaka in Opeko hočejo držati za vsako ceno, čeprav je proti njima tako ljudskošolsko kakor srednješolsko učiteljstvo, čeprav je z njima skupno delovanje nemogoče in čeprav sta oba imenovana gospoda na kvar ugledu in nepristranosti, prerojenju in demokraciji naše višje šolske oblasti ter zaupanju vanjo. Interes šolstva podrejo

osebnim koristim in trmoglavosti mož, ki sta zaigrala vse spoštovanje in zaupanje javnosti ter ne sodita več na svoje mesto. To se reče, da ima stari avstrijski sistem dedno in vknjiženo pravico v vladni palači svobodne in demokratske Jugoslavije!

In zakaj se ne more vršiti informativno postopanje? Pravijo, da zato ne, ker ni mogoče sestaviti pristojne disciplinarne komisije. Oni člani namreč, ki jih je izvolil v komisijo višji šolski svet, stoje po činovnih stopnjah nižje, nego sta oba gospoda nadzornika. Kako bi tudi mogel n. pr. ljudskošolski učitelj v demokratski državi izrekat sodbo nad višjim šolskim nadzornikom! Ker je to nemogoče, bi morali pozvati v komisijo same dvorne svetnike, ki jih pa danes še nimajo dovolj na razpolago. Ako bodo na vladi dovolj radikalni, bo tudi dvornih svetnikov kmalu dovolj. V službo so zopet prevzeli dvornega svetnika pl. Laschana, ki je bil namestnik grofa Attemsa; pa tudi dvorni svetnik vitez Kaltenegger je še na razpolago. Treba je le malo dobre volje, pa se dejansko in nazorno dramatičuje prislovice: Vrana vrani ne izkljuje oči! —

Ker torej ne morejo (ali nečejo) uvesti informativnega postopanja, ker hočejo preko sklepa višjega šolskega sveta na dnevni red, da pridrže Bezjaka in Opeko na mestu višjih šolskih nadzornikov, ne smatramo več za oportuno, ako bi se spričo novo nastalih razmer držali svojega uvodoma citiranega sklepa, temveč nam sedaj velevala naša časnikarska dolžnost, da prekinemo molk ter govorimo v interesu šolstva ter javne morale! Če ne more (ali ne sme) soditi izvoljena komisija, naj sodi javnost! Ker sta Bezjak in Opeka javna funkcionarja, ki stojita kot protežiranca in nosilca propadlega avstrijskega sistema še vedno na čelu našega sedaj narodnega šolstva v svobodni Jugoslaviji, ima javnost pravico, da ju pozove pred narodno poroto ter neizprosno zahteva, da se nemudoma umakneta s svojih mest!

Ako nimajo na vladi dovolj dvornih svetnikov, ki bi sodili na podlagi starih paragrafov, pa je med našim učiteljstvom in v naši javnosti toliko zdravega, prirojenega in privzgojenega čuvstva pravice, dostojnosti in morale, da lahko vsak hip

mobiliziramo tisočglavi častni sod, ki naj izreče končnoveljavno besedo — obsodbe!

I.

Predvsem nekoliko besed o formalni nekorektnosti postopanja prof. dr. Dolarja!

Dr. Dolar je bil navzoč na sestanku slovenskih profesorjev novembra meseca, kjer se je sprejela spomenica na vladno o začasni uredbi šolstva v Sloveniji ter se s posebnim aplavzom odobrila točka, ki se je tikala dr. Bezjaka in dr. Opeke. Dr. Dolar se takrat ni oglasil k besedi in ni protestiral niti ni zahteval podrobnejše preiskave.

Profesorji so ga pozneje izvolili kot enega izmed svojih delegatov v višji šolski svet. V tej korporaciji pa je zavzel — ne da bi njegovi volilci to naprej slutili — napram obtožbi imenovanih gospodov stališče, ki je naravnost nasprotno spomenici celokupnega srednješolskega in ljudskošolskega učiteljstva na vlado, in sicer je nasprotno ne le formalno, kolikor zahteva še disciplinarno preiskavo proti nadzornikom, ampak tudi stvarno, ker je iz nekaterih točk njegovih izjavanj čuti naravnost obrambo nadzornikov.

Dr. Dolar baje opravičuje svoje postopanje s svojo vestjo, češ, vest mu je velevala postopati tako in ne drugače, ne v smislu spomenice onih, ki so ga delegirali v višji šolski svet. Stojita si torej nasproti njegova vest in volja njegovih volilcev. Slučaj je čisto isti, kakor je slučaj, ki nastane, če se poslanec v svojih nazorih oddalji od mišljenja svojih volilcev ter v tem konfliktu hodi v svojem političnem delu svoja pota, ne potov, ki mu jih kažejo volilci. (Primeri debato češkega profesorja Golla v začetku avstr. parlamenta 1917!).

Nihče ne more siliti in ne bo silil poslanca-delegata, naj bi delal proti svoji vesti; obratno pa imajo volilci pravico zahtevati, da se njih volja izvrši. Če delegat njegova vest ne pripušča, izvršiti volje svojih volilcev, je njegova dolžnost, da mandat odloži. Ako stvarne difference med mišljenjem delegatovim in mišljenjem volilcev niso prevelike, more delegat zastopati stališče volilcev s pripombo, da se osebno ne ujema povsem z njim.

Krivda dr. Dolarja je tem večja, ker na novembrskem sestanku niti z besedo ni ugovarjal proti resoluciji glede nadzornikov in ker pred sejo višjega šolskega sveta nikogar ni informiral o nameravnem svojem koraku.

Iz vsega tega izhaja, da je nastal med prof. dr. Dolarjem in njegovimi volilci konflikt najresnejšega značaja, ki ga naj obe stranki obravnavata in doženeta med seboj!

II.

Stvarna stran Dolarjevega nastopa je pa ta: Morda bo kdo rekel, da sta vestnost in poštenost zahtevali, najprej obtožbo proti nadzornikom specializirati in podpreti s čisto konkretnimi, aktovskimi dejstvi, potem obtožbene točke preiskati itd., kratkoma, da sta vestnost in poštenost zahtevali nastop, kakršen je bil nastop dr. Dolarja.

Proti temu pa obratno trdimo, da je popolno neumevanje časa, položaja in obtožbe, če kdo hoče tu kaj šele dokazovati, pa četudi z 18 točkami, dokazovati nekaj, česar obtožbenca sama ne tajita in ne moreta tajiti, in kar ve ves svet, ki ju je imel priliko opazovati.

Delala sta s Kalteneggerjem, najmanj prenašala ves njegov teror ter glasovala stalno z njim. Če se opravičujeta s tem, da sta bila pač pod pritiskom, pa pravimo: Baš to je njuna splošna in težka krivda, da sta se vdala pritisku! Da se nista ogibala terorja, da nista odklanjala sodelovanja pri terorju, to sta pokazala najbolj s tem, da sta oba bila imenovana baš v dobi najhujšega avstrijsko-nemškega terorja in da je (vsaj dr. Bezjak) naravnost silil na nadzorniško mesto! Tisti čas — že med vojno — je izrekel znane besede: »Ali zdaj (sc. postane nadzornik) ali nikoli!« — Dr. Opeka je postal nadzornik kot kandidat dr. Šusteršiča in dr. Lampeta. Malo pred svojim imenovanjem je baje povabil renegata Belarja in nemškega ravnatelja dr. Junowicza na gostovanje k svojemu bratu na Gorenjsko! Dokaz, da sta se prostovoljno in s polno zavestjo pridružila terorju ter se vrgla pod peto Kalteneggerju, temu najhujšemu krvniku slovenskega šolstva! Za-

LISTEK

JOSIP VELKAVRH:

† Francetu Škofu.

Sedeli smo skupaj menda ves čas naših študij na ljubljanskem učiteljskem; moj striček Matijček, Ti in jaz. Stiri najst let bo že od takrat, in zdi se mi, da so bila ona 4 leta kratka vožnja v nebeški kočiji. Po ravni cesti je šel naš pot, na levo in pravo samo cvetje, pred nami zelenje, za nami nič . . .

Veselo je drdral naprej naš voz, a obstal je vselej takrat, ko so se Tvoje drobne oči srečale s Stvarnikom. Tedaj se je odprla knjiga, ki si jo nosil vedno s seboj, in Tvoja sedaj mrtva roka nam je govorila besedo, ki si jo videl Ti.

Često si me povabil v svoj tihi stan, posvečen umetnosti. Ob takih prilikah sem se učil spoznavati Tebe, ki si se nam zdel vsem nekam čuden. A čudni smo bili mi, ker smo biti vsakdanji.

In Tvoji izprehodi po gajih Tivolskega gozda! Menda ga ni drevesa, ni brvi, ki bi ne bila pogledala v Tvojo knjigo.

Hitro je šlo naprej, in ko je koncem pota obstal naš voz, se nismo niti zavedli, da bo treba dalje v klanec iti peš. Še en lep večer v krogu prijateljev — in šli smo vsak svojo pot, šli težkih src in veselih duš. Mnogi izmed nas je kmalu dobil varno zavetje, a mnogi je moral na stranpot in si urezati gorjačo, ki mu je bila v oporo na neznanem, strmim potu.

Tebe pa, ki si iskal luči, je gnalo dalje, gnalo Te je v tujino, ker domovini takrat še ni sijalo solnce. Šel si v praški dom umetnosti, bil v Monakovem učenec našega slavnega mojstra in prišel domov še enkrat vprašati, če je že dozorela pšenica, ki bo Tvoj kruh. A France, ki si bil umetnik, si bil tudi učitelj — in to je bilo v času hlapcev velik greh . . .

Tisti večer, ki Te je vrnil domovini, sva se srečala. Bilo je v zgodnji jeseni, ko so Tvoji gozdovi žareli v vsej svoji krasoti. Po kratkem izprehodu sva stopila na samotni vrt, da počastiva opombo nekdanjih dni. Tih je bil oni večer, od juga je prišel tople veter in odkril mesec, da na-

ma je posijal na mizo. Iz dalje pa se je oglasila pesem, tista lepa pesem o pomladi, ki pride . . . Umolknil si, France, menda si pretpel v onem hipu še enkrat vso bedo tujine, začutil si topel objem domovine. Vzdrhtel si, prevzel velikih čustev, se naslonil name in zaplakal, kot plaka dete, ki je izgubilo mater. Tvoja usta pa so rekla besedo: »Jože, sedaj šele vem, kako lepa je slovenska pesem! . . .«

Po onem večeru sva se videla še parkrat in potem nikoli več. Ne vem, kod si hodil in kako Ti je bilo. Da ni bilo vojne, bi se bila gotovo še srečala. A ni smelo biti.

Ko sem bil zadnjič v Ljubljani in sem izpraševal tovariše po Tebi, niso vedeli za Te in za Tvoje trpljenje. Pa je prišla smrt in mi z režečimi se čeljustmi povedala, da je opravila s Teboj . . .

France, mrtev si, a mrtva niso Tvoja dela, ki jim je Tvoja roka dala Tvojo dušo. Pozdravljen, France, pozdravljen v Bogu, ki si mu bil vedno tako blizu! Ko se mi bo pa zatočilo po Tebi, tedaj pohitim v Ljubljano naše mladosti, da začutim ob pogledu na Tvoje umotvore Tvojo du-

šo, da vidim še enkrat solze onega jesenskega večera in slišim besedo o lepoti naše pesmi. Na snidenje, France!

Umik avstro-ogrske vojske iz Srbije.

Piše Božo Račić.

Vsem bo znano, kako se je izvršil razpad bivše avstrijske armade na italijanski fronti; manj znano je razpad armade, umikajoče se iz Albanije, in čet, ki so imele tri leta Srbijo v svojih krempljih.

Septembra se je izvršil preobrat na solunski fronti, in zdelo se je, kakor da je omajan temelj Avstriji in Nemčiji.

Duhovi so bili precej razburjeni. Zlasti so se razburjali višji avstro-ogrski oficirji, ki so slutili konec samopašnega postopanja nad ubogim srbskim narodom. V srcih zatiranih Srbov in vojakov Jugoslovancov pa je začelo tleti zopet upanje, ki se je večalo dan za dnem.

Dogodki so se vršili s tako naglico, da so najnovejši časopisi bili vedno zastareli. Okupacijska oblast je postala čez noč brezglava.

vestno sta grešila — torej sta kriva soubel!

Iu se preneha vsaka debata in potreba mehanike dokazovanja z akti, ker gre za duha.

Ovidevali bi vkljub temu še nujnost podrobnejše disciplinane preiskave, če bi sio za kako posebno kaznovanje, ki ga ugotovijo paragrafi, n. pr. za ukor, za materijalno oskobo ali — kakor je pri sodiščin — za globo, zapor itd. Toda nam ne gre tu za paragrafsko kaznovanje, ampak zgolj za to, da gospoda ne ostaneta na mestu, kjer se odločuje značaj jugoslovanskega šolstva; kvinkvenae in plačo jima pustimo. Da pa ne ostaneta, to zahteva nacionalna morala: Kdor je delal za Avstrijo z besedo in z dejanjem na voden mestih, tisti ne more ostati na istih mestih v Jugoslaviji, ki je nastala iz oporbe in revolucije proti njej! Zakaj ne? 1. Ne ve se, koliko mu je zaupati, da je res nov človek; 2. Če bi tudi on ali se delal novega človeka, bi bila taka nagla izprememba znak nenaravnega vetrnjastva, ki je vedno nezanesljivo in obenem nemoravno. Če kje, parabi-mo na vzgojnem polju mož, ki zastopajo svoje vzore proti vsem burjam in se ne obračajo kakor stroji po vetru. Ni huj-sega, nego če se mladina gronota vetrnjastva svojim učitelev! Kaksna moraina vzgoja je to?

Mladina mora nazorno videti, da se je Avstrija nadomestila z Jugoslavijo, zato morata nadzornika Avstrije zapustiti svoje mesto v Jugoslaviji.

Istega, ki bi se vkljub temu zahteval podrobno disciplinarno preiskavo, bi vprašali: Ali demisionirajo ministri le, ker jim je kaka disciplinarna preiskava dokazala take in take krivde? Struja je druga, in ministri — gredo! Padel je sistem — pa o sebi!

Opravečevati nadzornike z drugimi — n. pr. s poednimi profesorji in učitelji — ki so tudi tekom vojne grešili, je silna pomoč. Vsega se iz vnanjih vzrokov ne da naenkrat izpremeniti. Toda tisti, ki jim je Avstrija stala na očiščeni mestu, ne morejo na očiščeni mestu ostati v Jugoslaviji. Kdor je imel od Avstrije največ »dobricka«, ne more pričakovati, da bo pred drugimi stal tudi v Jugoslaviji. To enostavno resnico bi morali spoznati in se izlastne volje umakniti, ne pa — z redkim pogumom — hoditi celo na javne snoge (proti. vesenjak!), kjer padajo poena po njim, ter tam molčati in čakati na rezultat disciplinarnih preiskav!

III.

Toda če gre za podrobno disciplinarno preiskavo, bi bilo treba razgrniti vse uradne akte in poročila, ki so šla na Dunaj, da bi se ugotovila poedina dejstva. Toda ti akti nam sedaj večinoma niso pristopni.

V zvezi s tem, kar smo naglašali pod II., pa je poročilo dr. Bezjaka o priči. dr. Lokarija tako eklatantno dokaz splošne težke krivde dr. Bezjaka, da je vsako nadaljnje stikanje za podrobnostmi odveč!

O tej krivdi — pa še o marsičem drugim — izpogovorimo prihodnjič.

Kulturni socializem.

V.

Malodušnost se polasča našega socialnega nagona ob veličini naloge, ob pregledovanju, primerjanju različnih socioloških šol in metod. Ali ni socializem prazno

delo, nesmiselno valjenje Sisifove skale? Kako daleč sta si izhod in smoter! Sto poti, a katera je prava; tisoč sredstev, a katero je uspešno?

Tedaj se spomni naš socializem lastnih moči, s katerimi si je že odkril svoj vir in smotra, tistih moči, ki so jih enostransko že pred nami rabi drugi socialisti, zaupljivo in samozavestno se spomni lastne intuicije in uspešnosti lastnega truda, spomni se tudi, da je pravzaprav opravil že glavno delo z ugotovitvijo izhoda in smotra. Trden izhod in določen smoter sta dve elementarni točki, skozi kateri vodi zanesljiva smernica.

Kakor silna reka se vali skozi vseмирje živa ustvarnost (force créatrice) in združuje v pisani enoti vseobsežnega toka vse stvari: zvezde, sonce, zemlja, rastlina, žival in človeka. Vsak trenutek vlada čudovita harmonija v tej ogromni družbi svetovnih teles in teles, vseмирje utripa kot večna, sotrudna enota. Iz daljave časa in prostora se zdi vse prožno, plastično, mehko kakor vosek, naravnost živo, da izgine razlika organskega in neorganskega sveta. Po tej splošni, prožni plastičnosti, ki se javlja kakor skupno svojstvo vseh predmetov, se godi, da se brez prestopa privija, prilagodljiva, akomodna telo telesu. Intuitivno zremo v tej vesoljni aktivni in pasivni plastičnosti tisto uredujočo moč, ki jo je samo abstraktno slutil veliki poljski filozof Bogomir V. Leibniz (Lubieniec, 1646—1716) v »prestabilizirani harmoniji«.

Vseмирna ustvarnost se razodeva v človeštvu in zgodovini v obliki kulturnega napredka. Napredek se ne razvija sovno in enakomerno, ampak v skokih, sunkih, kakor bi morala ustvarnost vselej premagati nekaj upor, podobno električnemu toku, čigar pot sestavljajo menjaje dobri in slabi prevodniki. Dobri prevodniki so napredku ženjalne osebe, slab prevodnik je ljudska masa. Tako nam kaže napredek dvojno fazo razvoja: 1. fazo progressa v ž njalnih osebah, 2. fazo disperzije, iz ženjalne osebe se razlije napredek na vse strani med ljudstvo. Isti ritem ustvarnega dualizma opazimo v fiziologiji človeka, v vsakem činu namreč razlikujemo: 1. centralno dušno fazo na poti skozi živce in možgane; 2. periferno mehanično fazo v telesnih mišicah in žlezah. Ustvarni dualizem se udajstvuje torej v človeku kakor delovni dualizem (dušno in telesno delo). Obe fazi slojita v istem razmerju kakor načrt in slika stavbe na papirju, izvršena po ženjalnem umetniku, in gotova realna stavba izvršena po zidarjih iz gradiva (kamen in opeka) in veziva (malta in cement). Princip delovnega dualizma vodi tudi socialno delo: 1. dušno hevristično (iznajdnjo) in vodilno delo; 2. mehanično telesno, izvršilno delo. Evidentno nam predločuje delovni dualizem, da stvarja duh v pridi kot samostojna, živa in najjača sila med drugimi silami mrtve prirode, da aktivni duh ne služi hlapčevsko pasivni pridi, ampak ima svoje posebne višje zakone, ki jim podreja slepe zakone prirode. Ali ne priča ves napredek kulture samo o zmogovitosti ustvarnega duha, o rastočem gospodstvu duha nad uporno prirodo, o pr. matu dušnega dela?

Med človeške činovnosti sodi tudi socializem. Kako nastopa ritem dela v socialni činovnosti? Njena mnogoličnost zahteva splošnega pregleda, ki naj ustvari nekaj red v pestrem valovanju struj in določi objektivno veljavo vsakemu dostopnemu pojmu, izključujoč vsak enostranski, dialektični monizem. Pregledno delo nam izdatno olajša stara delovna formula, ki stavi vsakemu delu četverno vprašanje: Kdo dela? Kaj obdeluje, kakšna je sirovina in tvarina dela? S čim in kako obde-

luje? Kaj prideluje, kaj je produkt in smoter dela?

V socializmu se glasi prvo vprašanje delovne formule: Kdo je subjekt socialnega dela? Kdo vodi, kdo izvršuje socialno delo? Oseba ali družba, regenca ali masa, voditelj ali stranka? Koliko sodeluje priroda v človeku in zunaj človeka, družabna struktura in organizacija, razvojna faza kulture?

Drugo vprašanje: Kaj in kdo je objekt socialnega dela? Kakšna idealna in materialna svojstva kaže predmet socialnega dela?

Tretje vprašanje: Katerih metod in sredstev se poslužuje socialni delavec, da uspešno in ekonomično obdela in predela svoj predmet, da zajamči trajen vpliv svojemu delu?

Četrto vprašanje: V kako strukturo, v kako obliko naj prelije socializem tvarino (družbo) socialnega dela? Trajnost in zanesljivost nove organizacije (strukture), jamstva trajnosti.

Takoj prvo vprašanje trči ob staro opreko individualizma in socializma, na problem regence in mase. Odkod prihajajo motorične sile socialnega razvoja, odkod napredek spoznanja, tehnike in kulture, ali iz osebe ali družbe?

Po nazoru individualizma gibljejo ves socialni razvoj samo osebe (veliki možje). Angleški filozof in zgodovinar Tomaž Carlyle (O junakih, slavi junakov in junastvu v zgodovini) meni, da je vsa zgodovina pravzaprav samo zgodovina velikih mož:

»Bili so voditelji človeštva, ti velikani, bili so tvorci, vzorci in v najpopolnejšem zmislu, stvarniki vsega, kar je dovršila in dosegla velika masa človeštva.«

Enako sodi o moči velikih oseb Američan R. W. Emerson (Reprezentanti človeškega rodu):

Vidi se, kakor bi bila priroda tukaj le zaradi plemenitih in velikih mož.«

Nemec Nietzsche je posavil na čelo človeške črede »nadčloveka«, narod mu je le ovinek, po katerem pride zgodovina do šest ali sedem velikih mož.

Nasprotno trdijo kolektivist, da je vsa kultura le kolektivno delo družbe, da oseba ali podeduje ali z vzgojo prevzame vse sposobnosti od družbe, da vodi potek razvoja vzročnost nespremenljivih zakonov, ki jim služijo veliki možje samo za orodje. Angleški kulturni zgodovinar Tomaž Buckle (Zgodovina civilizacije v Angliji) piše:

»Kralji, državniki in zakonodavci bolj ovirajo nego pospešujejo dušni razvoj vsake civilizirane dežele. Splošni pregled človeškega napredka jih smatra samo za punčke, ki se šopirijo na malem odru.«

Istotako poudarja Comteov učenec in filozof obliža (mileu), H. Taine, odvisnost umetnika od okolice:

»Napolnite svojega duha in svoje srce, pa če sta še tako velika, z idejami in čustvi svojega veka, in umotvor pride.«

Iz delovnega dualizma nam proseva neločljiva enota osebe in družbe kot dano dejstvo, čeprav se mu upira oblastni monizem. Noben človek namreč ni univerzalen in popoln, vsak človek nam predstavlja le omejen kamenček iz pisanega mozaika družbe. Ljudje si torej niso enaki po popolnosti, ampak samo po nepopolnosti, in baš ta splošna osebna nepopolnost tvori tisto socialno vezivo, ki veže nepopolne poedince v popolno celoto. Zaveš nepopolnosti pa nikakor ne žali človeške dostojnosti, nikakor ne ponižuje človeške svobode. Lahko si največji filozof, pri tem pa prav slab matematik ali politik, pevec ali plesalec. Z razumno resignacijo priznaš superiornost matematika ali politika, kakor bosta nasprotno oba brez čustva inferior-

nosti uvaževala v filozofiji tvoje strokovno mnenje. Če si posvetil svoje življenje poštenemu poklicu, a ne moreš biti istočasno trgovec, kmet, čevljar ali dimnikar, se zaradi tega vendar ne boš čutil ponižanega in zaradi tega sovražil vseh trgovcev, kmetov, čevljarjev in dimnikarjev. Tako je tudi socialno vodstvo (regenca) posebna funkcija, zahtevajoča posebnih sposobnosti in dolgotrajne vzgoje. To vodstvo si izbira in vzgaja ljudstvo samo, v njem se svobodno zbirajo najboljši sinovi in hčere ljudstva, vodstvo se vedno dopolnjuje po isti metodi naravnost iz ljudstva po osebni zaslugi in brez dednih predprav. Kulturna zgodovina dokazuje nujno potrebo regence; samo sebi prepuščeno ljudstvo kulturno propade in se spet pogreze v prirodnjaško primitivnost, ako izgubi regenco. Regenca drži ljudstvo pokonci, proti soncu kakor kolopornik vinsko trto.

Objekt socialnega dela je vsak posamezni človek in vse družabne skupine brez izjeme.

Kaj je človek (oseba)? Tisto živo bitje, ki pride najmanj razvito na svet, ki ostane zaradi počasnega razvoja najdalje odvisno od roditeljev in družbe, tisto bitje, čigar glavni del razvoja se izvrši izvan materinega telesa pod vplivom obliža in vzgoje. Življenje vsakega človeka se deli na tri faze: 1. protofaza je doba razvoja v materinem telesu; 2. piastofaza je doba vzgoje, dušne plastike; 3. telofaza je doba gotovega značaja. Človek se rodi kot latenten potencial mnogobrojnih, nerazvitih dispozicij. Cela vrsta tekmujočih činiteljev vpliva na konkretni razvoj dispozicij: prirojena jačina in variacija, obliže prirode, družine, javnega duba (kulturne faze), sistematična vzgoja in izobrazba. Človeško telo naličuje organskemu stroju, sestavljenemu iz različnih, medsebojno odvisnih organov. Ritmična, nemotena harmonična funkcija vseh delov tvori glavni obstojni in razvojni pogoj organizma in vsakega organa; ritmično delo je glavni nagon organskega stroja in prvi pogoj zdravja, življenje in zdravje se izraža v neprestanem, ritmičnem gibanju; kadar ritem opeša ali prestane, nastopi bolezen ali smrt. Iz praktičnih ozirov delimo vse človeške nagone na dve skupini, v individualne in socialne nagone. Individualni nagoni so: 1. osebni nagon (samozavest, ponos, občutek individualne rasti in moči); 2. obstojni nagon (prehrana in obramba); 3. verski (mistični, bogosledni, bogoskatejski) nagon; 4. delovni (funkcionalni) nagon razpada v pridobni, spoznavni, zabavni (estetični) in bojni nagon. K socialnim nagonom pristevamo: 1. socialni nagon pomoči (ljubezni, simpatije, usmiljenja); 2. zadružni nagon (skupnost dela, življenja in zabave); 3. spolni nagon. Navedena, vsekoli subjektivna, torej nemerodajna shema se pomnožuje z normalnimi (spol, starost, poklic) in patološkimi variacijami. Kultura ustvarja celo umetne nagone (morfizem, alkoholizem, strankarski fanatizem). V vsakem človeku nahajamo združene vse navedene dispozicije nagonov, a v različni jačini, variaciji in kombinaciji, prevladujoči (dominantni) nagoni določajo človeku značaj in temperament.

Družba obstaja iz skupin (organov), ki se diferencirajo po prirodnem (uraznu), zadruga, narod) ali kulturnem (država, verske, politične, stanovske organizacije) razvoju.

Prirodna prvina družbe je družina, ne poedinec, ki niti po izvoru niti po vzgoji ne vzraste iz lastnih moči. Socialna enota je družina. Družina je prirodna šola socialnega nagona in čustvovanja, šola, ki jo ne more nadomestiti nobena umetna organizacija.

Struktura (organizacija) skupin se ravna po zunanjem (prehrana in obramba) ali no-

Da pa ne bi začeli vojak dobivati poročil, so ustavili ves poštni promet in tako ni bilo ne časopisov ne listov od naših dragih, ki so nam časih le kako važno novico sporočili.

Kot učitelju mi je bilo v posebno zaščeno, da so zaprli šole in poslali »c. kr.« učitelje v Avstro-Ogrsko, kjer so se mogle zopet posvetiti starim poslom.

Vedna teh dam ni bila niti od blizu sposobna za poklic, ki ga je za dobro plačo opravljala pod zaščito c. kr. vojnih oblasti. Večina teh »učiteljic« so tvorile razne »governante«, »ame«, šivilje in domače »franje«, ki so postale po 14dnevem tečaju c. kr. učitelje. Vsaka se je smatrala enaka vsaj oficirju, in ena mi je nekoč rekla, da je »ein weiblicher Offizier«. V šoli so učili iz početka otroke cesarsko pesem, dalje so morali znati otroci na pamet

* Izmed vseh »učiteljic« dveh okrajev sta bili izprašani — dve. Pač pa so bile izvrstno plačane. Imele so 310 K mesečne plače, prosti stan, luč in kurjavo in nekaj »fasunge« po znižani ceni v vojaškem skladišču. Razume se, da niso naredile te fine dame nobenega koraka peš, ampak so morale skrbeti občine za brezplačne vozove. Če so potovale z železnico, so imele pristožno v drugem razredu. Op. pis.

od governerja do gospodina »bezirskommandanta« imena vseh oficirjev, kakor je to bila navada v kasarnah, kjer so viseli slični seznamki na sobnih vratih.

Čirilica je bila najstrožje zabranjena, dasi bi se jo bili morali učiti otroci že zaradi verouka. Otroke so nekatere teh »učiteljic« mučile z »ljekavščino«, dasi so tam sami »ekavci«. Knjig je bilo jako malo, in sicer od začetka hrvatske iz Zagreba, kasneje pa so uvedli bosanske, ker so tekom časa hoteli uvesti ves »bosanski sistem«, ki ga poznamo iz »Gospodina Franja«. (Mimogrede naj omenim, da sem to knjigo prebral šele lani pred Božičem. Pričakoval sem grozot od poglavja do poglavja, razočaran sem jo odložil, ker jih nisem našel. Vajen sem bil videti kaj drugega v Srbiji, zato mi ne gre nikakor v glavo, da so konfiscirali knjigo, kjer se stvari popolnoma nepolitiškega značaja.)

Računice so skrajno nepraktične — zdi se mi, da so imele namen v Bosni pripraviti deco ob vse veselje do računstva, da bi »kuferali« tem laže gospodarili.

Poleg neštetihi »pedagoških kapacitet« so bili tudi še »pedagogi« v vojaških suknjah. Nekaj jih je bilo po poklicu učiteljev,

druge so pa zbrali po znanem avstrijskem receptu: Etapni bataljon dobi povelje »Vergatterung«. Kakih 50 vojakov raznih narodnosti stoji že v vrsti. Mlad poročnik se približe do stotnije, pogleda ljudi in komandira: Die ersten zehn Mann: Reihen, rechts-um! Zug, marsch!

Tam na koncu dvorišča jim pove, da gredo v učiteljski kurz in da bodo širili potem kulturo v Srbiji...

Med temi ljudmi je bilo navadno polovico analfabetov, s katerimi si pač niso mogli pomagati. Zamenjali so jih, ne da bi se ozirali, ali obvladajo jezik. Takim kurzovcem se je posebno vtepal v glavo »Die militärische Erziehung«. Gorje potem deci, kamor so prišli ti divjaki! Mučili so jo s samo telovadbo in »disciplino«. V Bogatiču sem našel ostanke take »discipline«, ki je obstajala v tem, da so morali iti otroci od konca vasi z roko v roki počasi korakoma kakor za pogrebom. Razume se, da so morali pozdraviti vsakega vojaka.

V Troseniku sem govoril z nekim vojakom-čevljarjem, ki je ponosno poudarjal, da je i on bil »pomožni učitelj« i da je učil dece »discipline«. »Boga in njihovog, ala sam njih tukai!« je zaključil svojo »peda-

Nihče ni mislil več na kako obrano, ampak le na unik. Dne 10. okt. sem dobil nalogo, da zaprem vse šole v svojem okraju. Lahko si mislite, kako mi je bilo pri srcu, ker sem vedel, da bo skoraj gotovo konec strahovlade. Pri občini so komaj spravili toliko voz skupaj, kolikor smo potrebovali. Vse se je žurilo z nervozno nagubo po blatnih mačvanskih cestah. Kočjažem Srbom se je videlo, da je žurjo kakor da bi se hoteli čimprej rešiti nečloveških tučev.

Moj kočjaž me je vprašal, po grem v Badovince. »Da zatvorim školul« je bil moj odgovor. — »Sigurno zbog nove bolesti?« je vprašal dalje in se hudo-mušno nasmejal. Tudi jaz sem se namuzal in mu rekel, da je sedaj na poti »srpsko-francuska-solunska bolest«. Kaj ga je zanimalo? Ako bo »interniranja«, rekviriranja in če pojdemo prijateljski iz Srbije. Povedal sem mu, da interniranja ne bo, če bodo ljudje mirni, in ravno tako ne preli-vanja krvi, če ne bodo vojaki napadeni. »Za živino in kola pa ne vem«, sem dejal, nemara da bodo kaj — »odkupili«. »Hvala ti, gospodine!« je dejal moj kočjaž.